

Ipar- és vállalkozáspolitikai

Bevezetés

Az iparpolitika a strukturális változásokból adódó problémák kezelésére és a gazdaság kínálati oldalának befolyásolására irányul. Az iparpolitika megvédelmezi és konzerválhatja a gazdaság kialakult szerkezetét, vagy előmozdíthatja az új piaci és technológiai feltételekhez való alkalmazkodást, a versenyképesség javulását. A gazdasággal kapcsolatos állami beavatkozások közül nagyon kevés az, amelynek nincs valamilyen hatása az iparra, hiszen a legtöbb átfogó program a gazdasági környezet kedvezőbbé tételére irányul. Ebből adódóan számos más szakpolitika is fontos szerepet játszik az iparpolitikai célok megvalósításában.

Az Európai Unió iparpolitikájának történetét kettősség jellemzi. Egyrészt a gazdasági fejlődés általános körülményeit javító politikaként jelenik meg: mindenekelőtt az egységes piac kiteljesítéséhez kapcsolódó átfogó intézkedések és a vállalkozások fejlődését befolyásoló környezet alakításának formájában. Másrészt, szűkebb jellegű megközelítéssel, a válságáztatok helyzetének kezelésére vagy az új technológiák alkalmazásának elterjesztésére irányuló programok segítségével valósul meg. Tekintettel arra, hogy az EU-nak nincs meg a megfelelő hatásköre – és ebből adódóan kellő eszközei és erőforrásai sincsenek – a teljesen önálló politika folytatására, ezért az uniós szintű iparpolitika fő feladata elsősorban az, hogy közös irányvonalakat határozzon meg, és biztosítsa, hogy a tagállamok tevékenysége ne legyen egymással ellentétes hatású. Ehhez közös célok és stratégiák megfogalmazására van szükség.

A piacok és a verseny globalizációjából adódó folyamatos kihívások mellett az európai iparnak megfelelő válaszokat kell tudni adnia az információs és kommunikációs technológiák fejlődésének következtében kialakult új ipari forradalom során megváltozott körülményekre is. A napjainkban zajló új ipari forradalomban a digitális technológiák új generációi vezető szerepet játszanak. A digitális technológiák egyéb kulcsfontosságú alaptermotechnológiákkal együttesen történő fejlődése megváltoztatja a termékek és kapcsolódó szolgáltatások tervezésének, teremtésének, kereskedelmi forgalomba hozatalának és előállításának módját. A tárgyak internetéhez, az 5G-hez, a számítási felhőhöz, az adatelemzéshez és a robotikához kapcsolódó technológiák fejlődése valamennyi ágazatban átalakítja a termékeket, folyamatokat és üzleti modelleket, végső soron új ipari mintákat teremtve a globális értékláncok elmozdulása során. A digitális lehetőségek teljes körű és gyors kiaknázása komoly kihívások elé állítja az európai gazdaságot.¹ Napjainkban éppen ezért a „digitális átállás” folyamatának előmozdítása lett az iparpolitika stratégiai célja.

A szűkebb értelemben megfogalmazott iparpolitikai stratégiai dokumentumok fontos iránymutatásokkal szolgálnak a kívánatos intézkedések meghozatalában, ugyanakkor az EU számos más szakpolitikája – többek között a kereskedelempolitika, a versenypolitika, a regionális

¹ A negyedik ipari forradalom jellemzőiről, hajtóerőiről és hatásairól lásd a Világgaazdasági Fórum alapítójának és ügyvezető igazgatójának összefoglaló munkáját: Klaus Schwab: *The Fourth Industrial Revolution*. UK, Penguin Random House, 2017.

fejlesztési (kohéziós) politika, a kutatás-fejlesztési politika, az energia- és klímapolitika vagy a környezeti politika – is nagymértékben hozzájárul az iparpolitikai célok eléréséhez.

Bár az ipar az EU GDP-jének csak mintegy 20 százalékát állítja elő, ugyanakkor az áruexportnak 80 százalékát teszi ki, és a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységeknek is meghatározó hajtóerejét jelenti. Az európai gazdaság versenyképességének erősítését szolgáló stratégiai keretek kialakítása szempontjából azt is lényeges figyelembe venni, hogy az európai vállalkozások több mint 99 százaléka kis- vagy középvállalkozás (kkv).² Az EU-ban működő 25 millió kis- és középvállalkozás mintegy 100 millió embert foglalkoztat – ezzel a magánszektorban foglalkoztatottak 2/3-ának biztosít munkahelyet –, és az EU GDP-jének több mint 50 százalékát állítja elő. Súlyukból adódóan a kkv-k alapvető szerepet tölthetnek be az európai gazdaság versenyképességének megerősítésében, az erőforrás-hatékony, innovatív és fenntartható gazdasági és technológiai fejlődés előmozdításában.³ Mindezeket figyelembe véve a zöld és digitális átállást támogató uniós iparpolitikai stratégiai célok megvalósításának szerves részét képezi a kkv-szektorra kiemelten kezelő vállalkozáspolitikai.

A struktúrapolitikai szerepvállalás változó céljai és keretei

Az európai integrációs folyamathoz a kezdetektől struktúra-korszerűsítési megfontolások kapcsolódtak. Mindig is alapvető cél volt az európai gazdaság versenyképességének javítása, az Amerikai Egyesült Államokkal, később Japánnal, majd a délkelet-ázsiai térséggel, manapság pedig már Kínával, Indiával vagy Brazíliával szemben is bizonyos vonatkozásokban jelentkező versenyhátrány leküzdése, az európai vállalatok világpiaci pozícióinak javítása. Az egyes időszakokban az EU struktúrapolitikai szerepei jelentős változásokon mentek keresztül, ugyanakkor a modernizációs erőfeszítések ellenére az európai gazdaság mindig újabb strukturális problémákkal került szembe.⁴ A megfelelő stratégiai válaszok kialakítása egyre átfogóbb megközelítést kívánt. Ezt jól szemlélteti az ezredfordulón elindított Lisszaboni Stratégia, majd az azt követő Európa 2020 stratégia, amelyeket egyfajta komplex európai modernizációs modellként is lehet értelmezni.⁵

Az 1970-es évek elejéig az integrációt passzív struktúrapolitika jellemezte, a Közösség nem vállalkozott határozott struktúrapolitikai szerepvállalásra. Ennek az volt a fő magyarázata, hogy az integrációs folyamat első időszakában a kereskedelem liberalizálásától és a közös piacon belül kialakuló erős versenytől várták a szükséges strukturális változások bekövetkezését. A Római Szerződés a versenypolitikára helyezte a fő hangsúlyt, ami érthető is volt akkor, amikor a gyorsan növekedő ipari termelés volt jellemző. Ilyen helyzetben a figyelem mindenekelőtt az egyenlő piaci versenyfeltételek biztosítására irányult. A passzív struktúrapolitikai szerep azt jelentette,

² Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Új európai iparstratégia.* COM(2020)102 végleges (2020. március 10.).

³ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Kkv-stratégia a digitális és fenntartható Európáért.* COM(2020)103 végleges (2020. március 10.).

⁴ Az egyes időszakokról szóló áttekintést lásd Palánkai Tibor – Kengyel Ákos: *Az EU struktúrapolitikái és fejlesztési irányai. Fejlesztés és Finanszírozás*, 1. (2003), 1. 35–42.

⁵ Kengyel Ákos: *Ipar- és kutatás-fejlesztési politika.* In Kengyel Ákos (szerk.): *Európai uniós politikák.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020. 349–390.

hogy kezdetben még nem tartották szükségesnek egy-egy ágazat, vagy tevékenység kiemelt támogatását, alapvetően a piaci erőkre bízták a gazdasági struktúra korszerűsödésének megoldását. Ebben az időszakban csak néhány két- és háromoldalú kormányközi együttműködés jött létre olyan stratégiai területen, mint a repülőgépgyártás és az űrkutatás.

Néhány ágazatban azonban már az integrációs folyamat kezdetekor aktív szerepvállalás volt jellemző. Ezek közé tartozott a vas- és acélipar, valamint a szénbányászat felügyelete az Európai Szén- és Acélközösség keretében. Magyarán a háború utáni nehézségek kezelése, a termelés felfuttatása, a hiányok leküzdése szolgált. Az 1950-es években még az árak maximalizálása volt a beavatkozás fő iránya, szemben a két évtizeddel később kialakult helyzettel, amikor már a túltermelés körülményei közepette az árak minimumszintjének rögzítése jelentette a fő feladatot. Az acélipar átalakítására irányuló közösségi szintű politika volt a legkorábbi és leginkább átfogó iparpolitikai beavatkozás. A másik, kivételes figyelmet kapott terület a jövő energiaforrásának tekintett atomenergia-ágazat lett: az atomenergetikai kutatások területén való együttműködés alapvető célként fogalmazódott meg az Euratom létrehozásával.

Az 1973 utáni időszakban az olajválság, az energiaár-robbanás és a mély recesszió nyomán tartós szerkezeti válság alakult ki. A hagyományos ágazatok súlyos válságba kerültek, végképp véget ért az az időszak, amikor a gazdaság húzóágazatait a vas- és acélipar, a hajógyártás, a nehézszerkezetgyártás vagy a textilipar jelentették. A Közösség tagországai komoly kihívásokkal kerültek szembe: a gazdaság meghatározó ágazatainak válságát kellett valamilyen módon kezelni. Ennek következtében fordulat következett be a struktúrapolitika terén. A válaszok inkább gyors megoldásokat és rövid távú szemléletet tükröztek. A tagállamok kormányai a válság hatásainak mérséklése érdekében a bajba jutott ágazatok támogatására helyezték a hangsúlyt, mert el akarták kerülni a meghatározó ágazatokban bekövetkező nagyarányú leépítéseket és az ezzel együtt járó munkanélküliség-emelkedést és társadalmi feszültségeket. A Közösség szintjén a nemzeti támogatásokat jóváhagyó, a hagyományos ágazatok támogatását előtérbe helyező, veszteségfinanszírozó struktúrapolitika alakult ki, amelyet negatív struktúrapolitikának nevezünk. A negatív struktúrapolitika nem a versenyképesség javítását, a gazdasági szerkezetváltást támogatta, nem a műszaki megújulást segítette elő, hanem konzerválta a kialakult rossz struktúrát.

A negatív struktúrapolitikai szerepvállalás nagymértékben hozzájárult az európai gazdaság világgazdasági tévesztéséhez, a versenyképesség romlásához. Ráadásul elterelte a figyelmet az 1970-es évek közepén elindult műszaki-technológiai forradalomba való bekapcsolódás fontosságáról. Ugyanis ekkor vette kezdetét a számítógépek elterjedése, az automatizálás, a robottechnika alkalmazása, amely mind a gyártási folyamatokat, mind a gyártmányfejlesztést forradalmasította, de a vállalatvezetésben is változásokat indított el. A mikrochipek feltalálása, az optikai kábelek megjelenése szintén nagy változásokat hozott az elektronika és a telekommunikáció terén. Ezek mellett a biotechnológiai kutatások eredményei is komoly változásokat indítottak el. Az új eredmények következtében alapvetően átalakult a meghatározó ágazatok köre, az új húzóágazatok már a magas műszaki tartalmat megtestesítő termékeket gyártó szektorok lettek. Amelyik ország gazdasága nem tudott ebben az irányban átalakulni és exportszerkezetét is ennek megfelelően megváltoztatni, az óhatatlanul teret veszített a világgazdaságban. A tagországok bekapcsolódása a műszaki forradalom kínálta új lehetőségek alkalmazásába és elterjesztésébe lassú és megkésett volt.

A világgazdaságban elindult gyors szerkezetváltás és technikai fejlődés az európai integráció szempontjából is új helyzetet teremtett, az alkalmazkodás érdekében új megközelítésekre volt szükség. A gyakorlati lépéseket mégis egy évtizedes késéssel tették csak meg. Lényeges volt, hogy sikerüljön háttérbe szorítani a támogató és protekcionista politikákat és a nemzeti

struktúrapolitikák a szerkezeti átalakulás, a műszaki megújulás, a kutatás-fejlesztési tevékenység támogatására koncentráljanak. Világossá vált, hogy a hagyományos ágazatok kapacitásainak jelentős csökkentésére és ezen a területen kisebb, de hatékonyabb termelést folytató, magasabb hozzáadott-értéket előállító ágazatok kifejlesztésére van szükség.

A szemléletváltás az 1980-as évek elejére a Közösség szintjén is új struktúrapolitikai irányokat hozott: előtérbe került a kutatás-fejlesztés mint a versenyképességet befolyásoló tevékenység közösségi szintű támogatásának feladata, másrészt a piaci erők számára még kedvezőbb keretek kialakításának kérdése. A Közösség szintjén kialakult pozitív struktúrapolitikai irányzatokat tehát a műszaki fejlődés ösztönzése, a szerkezetváltás elősegítése, a piaci verseny közepette életképes, az új igényeket kielégíteni tudó ágazatok fejlődésének támogatása jellemezte. 1984-ben elindult az első közösségi kutatási és technológiai fejlesztési keretprogram. A gazdasági szereplők közötti verseny feltételeinek további javítására, ezáltal a piaci szereplők magatartásának hatására végbemenő strukturális korszerűsödés előmozdítására pedig 1985-ben elfogadták az egységes belső piac kiteljesítésének programját, amelynek megvalósítása 1992 végére fejeződött be. A struktúrapolitikai szemléletváltás megjelent a hagyományos ágazatok újfajta támogatásában is. A hatékonyság növelését, a nagyobb hozzáadott értéket előállító, kisebb, specializáltabb termelési kapacitás kialakítását kezdték támogatni ezekben a szektorokban.

Már a belső piac megvalósításában is kiemelt figyelmet kaptak a fejlődés új hajtóerőit jelentő információs és kommunikációs technológiai ágazatok. Az 1990-es évek során több stratégiai jelentőségű dokumentum készült el az információs társadalom, a tudásalapú gazdaság és az e-gazdaság európai fejlődésének támogatására, az Unió szintjén szükséges körülmények kialakítására. Az Európai Bizottság számos közleményében egyértelművé tette, hogy az információhoz, az azt továbbító hálózatokhoz (széles sávú hálózatok), és az adatfelhasználást lehetővé tevő szolgáltatásokhoz (adatbázisok) való hozzájutás alapvető fontossággal bír.⁶

A Bizottság javaslatai alapján a Tanács több programot dolgozott ki az információs társadalom megteremtésének serkentésére. Az elektronikus aláírás elfogadásának garantálására vonatkozó, 2000 januárjában megjelent irányelv elfogadása volt az első lépés az elektronikus kereskedelem európai szabályozási kereteinek megteremtésében.⁷ Fél évvel később elfogadták az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvet is, amely harmonizálta a legfontosabb jogi vonatkozásokat, többek között a szolgáltatást nyújtók székhelyének megjelölését, az elektronikus szerződések érvényességét, a szerződéskötési folyamat átláthatóságát, az internetes közvetítők felelősségét, az online információcsera lehetőségét és a nemzeti kormányok szerepét.⁸ Az irányelv világossá tette a belső piac működéséhez kapcsolódó alapelvek – a szolgáltatók szabad letelepedése és a szolgáltatások szabad áramlása – alkalmazásának fontosságát az információs szolgáltatások

⁶ A Bizottság többek között az alábbi célok elérését tűzte ki: az üzleti környezet javítása a távközlés teljes liberalizálásán keresztül és a szolgáltatások széles választékához való hozzáférés biztosításával; az információs társadalomhoz kapcsolódó kutatás és képzés támogatása; a globális kihívásoknak való megfelelés a hálózatok összekapcsolásával, a szolgáltatások interoperabilitásának biztosításával, a szellemi tulajdonjog és a személyiségi jogok védelmével.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1999/93/EK irányelve (1999. december 13.) az elektronikus aláírásra vonatkozó közösségi keretfeltételekről. OJ L 13, 2000. január 19.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”). OJ L 178, 2000. július 17.

területén is, megerősítve a származási ország elvét is, amelynek értelmében a szolgáltatást nyújtó cégek az anyaország jogszabályainak megfelelően kell működnie.

A megváltozott fejlődési körülményeket és világgazdasági változásokat figyelembe vevő, átfogó megközelítést az Európai Tanács 2000. márciusi liszaboni ülésén elfogadott stratégia⁹ elindítása jelentette. Megfogalmazódott az a szándék, hogy egy évtized alatt (2010-ig) az EU váljon a legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdasággá a világon, amely fenntartható gazdasági növekedésre képes úgy, hogy közben több és jobb munkahelyet teremtsen, és nagyobb társadalmi kohéziót ér el. A stratégia a versenyképesség kapcsán az egységes piac minél jobb működése és a kutatás-fejlesztési tevékenység erősítése mellett nagy hangsúlyt fektetett a fejlődés fenntarthatóságára és a szociális kérdésekre is. Pár hónappal később az eredeti célokat még kiegészítették a környezetvédelem területével is. Tehát valóban igen széles körű megközelítésről volt szó, amely a gazdasági növekedés és a versenyképesség javulásának célját összekapcsolta a szociális kohézió és a környezeti szempontok figyelembevételével.

A Lisszaboni Stratégia felidős felülvizsgálata keretében döntés született arról, hogy a prioritásokat még céltudatosabban a növekedésre és a foglalkoztatásra kell összpontosítani. Hangsúlyt kapott az a szemlélet, hogy az ipari alapok versenyelőnyeinek megerősítése érdekében aktív iparpolitikát kell folytatni. A felülvizsgálat kiemelte, hogy a beruházások ösztönzése, illetve a vállalkozások és a munkavállalók számára vonzó környezet megteremtése céljából az Európai Uniónak ki kell teljesítenie belső piacát, és a vállalkozások számára kedvezőbb szabályozási környezetet kell kialakítania.¹⁰

Bár a Lisszaboni Stratégiában kitűzött célok elérésében mérsékelt eredmények születtek, és a 2008–2009-es nemzetközi pénzügyi és reálgazdasági válság erőteljesen visszavetette az európai gazdaság fejlődését, a Lisszaboni Stratégia 2010-ig tartó szakasza lényeges tapasztalattal szolgált a stratégiai keretek megújításához, egy hatékonyabb működési és követelményrendszer felállításához.¹¹ A tapasztalatok figyelembevételével az Európai Bizottság egy új, komplex csomagot dolgozott ki, amely alapvetően két nagyobb elemből tevődött össze: egy gazdasági kormányzásról szóló koncepcióból és az Európa 2020 stratégiából,¹² amely újabb tízéves fejlesztési stratégiai keret lett. Az Európa 2020-ban megfogalmazott stratégia a Lisszaboni Stratégia hibáiból okulva sokkal fókuszáltabb célrendszert és mutatókat állított fel.

Az Európa 2020 stratégia az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés megvalósításának célját hirdette meg.¹³ A növekedés három dimenziója a következő megközelítéseket jelenti:

⁹ European Council: *Presidency Conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000.*

¹⁰ Az Európai Tanács 2005. márciusi ülésén az addig elért eredmények tükrében felülvizsgálták az eredetileg elhatározott célokat. Az ülésen megállapították, hogy az elért eredmények mellett komoly hiányosságok és késedelem mutatkozott a stratégia megvalósításában. Európai Unió Tanácsa: *Brüsszeli Európai Tanács 2005. március 22–23. Elnökségi következtetések.* DOC/05/1, Brüsszel, 2005.

¹¹ Ricardo Rodriguez – John Warmerdam – Claude Emmanuel Triomphe: *The Lisbon Strategy 2000–2010. An Analysis and Evaluation of the Methods Used and Results Achieved.* European Parliament, Brussels, 2010.

¹² European Commission: *EUROPE 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth.* COM(2010)2020 végleges (2010. március 3.).

¹³ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése: Innovatív Unió.* COM(2010)546 végleges (2010. október 6.).

- Intelligens növekedés: a gazdasági növekedés a kutatás-fejlesztés és az oktatás erősítésén keresztül a tudásra és az innovációra épül.
- Fenntartható növekedés: a versenykéesebb gazdaság kiépítése erőforrás-hatékony és környezetbarát módon valósul meg.
- Inkluzív növekedés: a gazdasági növekedés magas foglalkoztatottsággal és a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősödésével együtt valósul meg.

Az Európa 2020 stratégia megvalósításában komoly eredményeket sikerült elérni, ugyanakkor a 2020 tavaszától az európai gazdaságot is megbénító koronavírus-járvány következtében újabb súlyos válsághelyzet alakult ki, komoly visszaeséssel és tartós államháztartási problémákkal. A válságból való kilábalás előmozdítása újabb stratégiákat hívott életre: többek között a 2021–2027 közötti többéves pénzügyi keret mellett bevezetett *Next Generation EU* programmal, amelynek az európai gazdaság helyreállítása és fokozott ellenálló képességének megteremtése érdekében a fő feladata a már korábban is elhatározott, klímasemleges és digitális gazdaságra történő áttérés alapjainak további megerősítése.¹⁴ Az új kihívásokra adott válaszok egyben magukban hordozzák a versenykéesebb európai gazdaság kialakítása felé történő elmozdulás lehetőségét.

Az ipar- és vállalkozáspolitikai jogi alapjai

Már az 1970-es években kialakult szerkezeti válság kezelése kapcsán egyértelmű tanulság volt, hogy a tagállamokban bevezetett intézkedések összehangolása kedvezőbb eredmények eléréséhez vezethetett volna. Az egyes országokban kialakított iparpolitikák ugyanis az európai gazdaságban jelentkező problémák megoldásának renacionalizálásához vezettek, ezáltal rontották az integrációból származó nyereségek kiaknázásának lehetőségét. Természetesen a közös piac fokozatos létrehozása hatott a Közösség iparának fejlődésére, mindenekelőtt a főbb fogyasztási javakat előállító szektorokra (például háztartási elektronika, gépkocsigyártás), ugyanakkor viszonylag kisebb hatást gyakorolt a csúcstechnológiai ágazatokra (információs technológia és telekommunikáció), ahol általában nagy nemzeti társaságok uralták a piacot. Ez utóbbi területen az egységes piac megvalósításának programja hozott csak változást. Hosszú évekbe telt, amíg valamennyi tagállam belátta, hogy a belső piac kiteljesítése és a közös strukturális és szektorális problémák kezelése miatt szükség van közösségi szinten is iparpolitika kialakítására.

A Maastrichti Szerződéssel vált az ipari versenyképesség javítása a Közösség kifejezett céljává: az EKSz 3. cikkébe bekerült a közösségi ipar versenyképessége megerősítésének célja, valamint az EKSz 157. cikkével (a jelenleg hatályos szerződésben az EUMSz 173. cikke) megfogalmazódott, hogy a Közösségnek (az Uniónak) és a tagországoknak biztosítaniuk kell az ipar versenyképességéhez szükséges feltételek kialakítását. Ezért – összhangban a nyitott és versenyző piacok rendszerével – az EU iparpolitikájának az alábbi célok eléréséhez kell hozzájárulnia:

- az ipar strukturális változásokhoz történő alkalmazkodásának felgyorsítása;
- a vállalkozások – különösen a kis- és középvállalkozások – fejlődésének kedvező környezet kialakítása;
- a vállalkozások közötti együttműködésnek kedvező környezet kialakítása;

¹⁴ European Commission: *EU's Next Long-term Budget & Next Generation EU: Key Facts and Figures* (2020. november 11.). Brussels.

- az innovációs, kutatási és technológiafejlesztési politikákban rejlő ipari lehetőségek jobb kihasználásának elősegítése.

Az iparpolitika kereteit lefektető cikk értelmében a tagállamok a Bizottsággal együttműködve, kölcsönösen konzultálnak egymással, és a szükséges mértékben egyeztetik tevékenységüket. A Bizottság megtehet minden olyan kezdeményezést, amely ezen egyeztetés elősegítéséhez hasznos. Az EUMSZ hatálybalépése után az új 173. cikkbe bekerült az a kiegészítés, hogy a Bizottság a nyílt koordináció keretében iránymutatásokat és mutatókat dolgozhat ki, és ösztönözheti a legjobb gyakorlatok tagállamok közötti cseréjét. Vagyis az együttműködés elősegítésében aktívabb szerepet kap a Bizottság, ugyanakkor leszögezik, hogy az Unió intézkedései nem irányulhatnak a tagállami szabályok harmonizációjára. A cikk azt is hangsúlyozza, hogy az Unió a szerződések egyéb rendelkezései alapján folytatott politikai és tevékenysége útján hozzájárul a meghatározott célkitűzések eléréséhez.

Az iparpolitikai stratégiák megjelenése

A megteremtett jogi alapra épülve az 1990-es évek első felében lefektették a közösségi ipari stratégia kereteit,¹⁵ amely három fő elven alapult:

- következetes összehangolás az ipari tevékenységet érintő valamennyi közös politikával, különös hangsúllyal a környezetvédelemre;
- az Unión kívüli piacokhoz való hozzáférés javítása, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlattal szembeni intézkedések bevezetése, a nemzetközi ipari együttműködés előmozdítása;
- pozitív alkalmazkodás az ipari változásokhoz egy jól kidolgozott megközelítésen keresztül.

Az egységes piac kiteljesítésére irányuló program megvalósulása mellett az EU iparpolitikájának fő kulcskérdésévé a nemzetközi versenyképesség javítása vált. Az EU első legátfogóbb iparpolitikai megközelítését a *Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás – Kihívások és a 21. század felé vezető utak* címen elkészített fehér könyv tartalmazta, amelyet 1993 decemberében tettek közzé.¹⁶ A fehér könyv a vállalatok új globalizációs és kölcsönös függésen alapuló versenyhelyezethez való alkalmazkodásának elősegítését tartotta kulcsfontosságúnak. Mindezek tükrében arra a következtetésre jutott, hogy az EU iparpolitikájának a versenyképesség javítását a következő módokon kell előmozdítania:

- az Uniónak elő kell segítenie az európai ipar erősségeinek fejlesztését;
- az ipari együttműködés előmozdítására aktív politika kialakítására van szükség;
- a stratégiai szövetségek létrehozására vonatkozóan összehangolt megközelítést kell kialakítani;
- a piacokon fennálló verseny biztosítását célzó intézkedéseket kell hozni.

¹⁵ Council of the European Communities: *Council Resolution of 3 December 1992 on Administrative Simplification for Enterprises, Especially Small and Medium-Sized Enterprises*. OJ C331, 1992. december 16. 5–7.; Council of the European Communities: *Council Resolution of 17 June 1992 on Industrial Cooperation with Third Countries*. OJ C178, 1992. július 15. 1–3.

¹⁶ European Commission: *Growth, Competitiveness, Employment – the Challenges and the Ways Forward into the 21st Century*. COM(93)700 final (1993. december 5.).

Számos kezdeményezés után 2005 őszén a Bizottság új, átfogó iparpolitikát hirdetett meg, amelynek fő célja – hasonlóan a több mint egy évtizede kiadott első átfogó stratégiához –, hogy olyan keretfeltételeket biztosítson, amelyben az európai feldolgozóipari ágazatok sikeresebben tudnak helytállni a globalizációval járó erős nemzetközi versenyben. Kiemelték, hogy a stratégia olyan, a be nem avatkozásokon alapuló, proaktív európai iparpolitikát kíván megvalósítani, amelynek célja az ipar fejlődését biztosító keretek megerősítése. Az iparpolitikai keretek meghatározása fontos gyakorlati lépést jelentett a Lisszaboni Stratégia megújításához kapcsolódóan megfogalmazott növekedési és foglalkoztatási célok megvalósítása szempontjából is. A 2005-ös volt az első olyan stratégia, amely integrált megközelítést alkalmazott: ágazatspecifikus és horizontális kérdéseket egyaránt áttekintett.¹⁷

A stratégia hangsúlyozta az iparpolitika horizontális jellegét, és felhívta a figyelmet a szakpolitikai integráció fontosságára. A Bizottság határozottan elutasította annak lehetőségét, hogy visszatérjen az a szemlélet, amelyet a protekcionizmus, a támogatások rendszere és a szelektív beavatkozás jellemez. A stratégiával újtára indított kezdeményezések érzékelhetően lendületet adtak az egyes területek fejlődésének. Elősegítették, hogy az iparpolitika keretrendszerét biztosító különböző területekért felelős érdekelt felek széles köre együttműködjék egymással (általában úgynevezett „magas szintű csoportok” keretében), továbbá, hogy a felek konszenzusra jussanak a legfontosabb kérdések tekintetében, és kidolgozzák, hogyan lehet további előrelépést elérni. Természetesen a 2005 végén újtára indított horizontális és ágazati kezdeményezések többsége hosszú távú feladatokat jelentett.

A vállalkozáspolitikai kereteinek fejlődése

Az európai gazdaság versenyképességének javítása céljából már az 1980-as évektől kezdődően születtek a vállalkozások helyzetével foglalkozó átfogó bizottsági kezdeményezések. Eleinte elsősorban a vállalkozások üzleti környezetének javítása került előtérbe a működésüket nehezítő akadályok felszámolásával, a szabályozási környezet egyszerűsítésével. Ebben nagy szerepet játszott a belső piac kiteljesítésének programja. A szabályozási környezettel foglalkozó intézkedések után, 1991-től indult el az első többéves program, amelyben már kimondottan a kis- és középvállalkozások fejlődésének előmozdítása állt a figyelem középpontjában. A kkv-k azért kaptak kiemelt figyelmet, mert a gazdasági növekedés, az innováció és a foglalkoztatás előmozdítása szempontjából is fontos szerepet töltenek be.

A 2000-ben elfogadott Kisvállalkozások Európai Chartája ráirányította a figyelmet a kisvállalkozások kiemelt szerepére, és iránymutatásokat fogalmazott meg a tagállamok számára a kisvállalkozások működési környezetének javításával kapcsolatban.¹⁸ Az ezt követő kezde-

¹⁷ A stratégia egyik újdonsága volt, hogy a Bizottság az EU feldolgozóipara és építőipara 27 ágazatának szisztematikus átvilágításán keresztül vizsgálta meg a különböző ágazatok előtt álló szakpolitikai kihívásokat. Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. i2010: európai információs társadalom a növekedésért és a foglalkoztatásért*. SEC(2005)717. COM(2005)0229 végleges (2005. június 1.); Európai Bizottság: *Új iparpolitika: feltételek megteremtése a feldolgozóipar fejlődése számára*. IP/05/1225 (2005. október 5.). Brüsszel.

¹⁸ Az Általános Ügyek Tanácsa 2000 júniusában fogadta el a Kisvállalkozások Európai Chartáját, amelyet az Európai Tanács Feirában tartott ülése hagyott jóvá.

ményezések is elsősorban a szabályozói környezet egyszerűsítését, a kkv-szektor fejlődéséhez szükséges pénzügyi környezet javítását és a vállalkozói készségek fejlesztését célozták meg. A megfogalmazott intézkedések kiemelt feladatnak tekintették az innovációs potenciál kibontakoztatása és a versenyképesség növelése érdekében a kkv-k hálózatosodásának, klaszterekbe tömörülésének ösztönzését.¹⁹

A 2008-ban elfogadott komplex kisvállalkozói intézkedéscsomag (*Small Business Act – SBA*) volt az EU első átfogó kkv-szakpolitikai kerete. Az SBA az üzleti környezet javítására, a vállalkozói kedv ösztönzésére és az új piacokhoz való hozzáférés elősegítésére helyezte a fő hangsúlyt. Az intézkedéscsomag a „Gondolkozz először kicsiben!” elv alkalmazását hirdette meg. A csomag tíz elvet fogalmazott meg, amelyek a tagállamok által folytatott kkv-politikák céljainak megalapozásához kívántak hozzájárulni. Az SBA 10 elve az alábbiakat határozta meg:²⁰

- A vállalkozások boldogulását és a vállalkozói készséget előmozdító környezet megteremtése.
- A csődbe jutott vállalkozók gyors újrakezdési lehetőségének biztosítása.
- A „Gondolkozz először kicsiben!” elvnek megfelelő szabályok kialakítása.
- A kkv-k szükségleteinek megfelelő közigazgatási rendszerek kiépítése.
- A szakpolitikai eszköztár hozzáigazítása a kkv-k szükségleteihez: a vállalkozások közbeszerzési eljárásokban való részvételének megkönnyítése és a kkv-k állami támogatási lehetőségeinek jobb kiaknázása.
- A kkv-k finanszírozáshoz jutásának egyszerűsítése, a kereskedelmi tranzakciókhoz kapcsolódó fizetések időben történő teljesülését szolgáló jogi és üzleti környezet megteremtése.
- A vállalkozások segítése az egységes piacból származó előnyök minél nagyobb mértékben történő kiaknázásában.
- A kkv-k szaktudásának fejlesztése és az innováció valamennyi formájának előmozdítása.
- A környezetvédelmi kihívásokból adódó üzleti lehetőségek kiaknázásának elősegítése.
- A kkv-k tevékenységének olyan irányú támogatása, hogy képesek legyenek kihasználni a növekvő piacokból származó lehetőségeket.

Az uniós szintű vállalkozáspolitikai fejlődésének fontos állomása volt a 2008–2009-es válság során kialakult recesszió és a súlyos pénzügyi és reálgazdasági válság kkv-szektorra érzékelhető hatásainak kezelése, illetve az Európa 2020 stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében 2013-ban megjelent Vállalkozás 2020 cselekvési terv.²¹ A dokumentum alcíme: *A vállalkozói szellem élénkítése Európában* is jól érzékeltette, hogy a növekedés újraindításához és a foglalkoztatás

¹⁹ Borbás László: A hazai kkv politika az európai célok tükrében. In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*. V. Budapest, Óbudai Egyetem, 2015. 305–328.; Némethné Gál Andrea: *Az Európai Unió kis- és középvállalati politikája*. Győr, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 2010. 14.

²⁰ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: „Small Business Act” {SEC(2008) 210I}, {SEC(2008) 2102}. COM(2008)394 végleges (2008. június 25.). 4–5.*

²¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. „Vállalkozás 2020” cselekvési terv. A vállalkozói szellem felélénkítése Európában. COM(2012)795 végleges (2013. január 9.).*

szintjének emeléséhez Európának több vállalkozóra van szüksége, akik között a kkv-k különösen meghatározó szerepet töltenek be.

A cselekvési terv az alábbi három területhez kapcsolódó intézkedések megvalósítását javasolta:

- A vállalkozások létrehozását előmozdító vállalkozói ismeretek oktatásának támogatása.
- A vállalkozók számára kedvező keretek megteremtése a meglévő strukturális akadályok felszámolásával és a vállalkozók támogatása a vállalkozás életciklusának kulcsfontosságú szakaszaiban.
- A vállalkozói kultúra fejlesztése, a vállalkozók új generációjának kinevelése.

Az induló és növekvő innovatív vállalkozások jelentőségével külön bizottsági közlemény foglalkozott 2016-ban. A dokumentum hangsúlyozta, hogy ezeket a vállalkozásokat rendszerint a legújabb technológiai vívmányok hasznosítása, gyors növekedés, a termékeket, folyamatokat és a finanszírozást érintő innováció, innovatív üzleti modellek és együttműködési platformok széles körű alkalmazása jellemzi – ezért kulcsszerepet játszanak a gazdasági növekedésben és a versenyképesség javításában. A javasolt intézkedések az ezeket a vállalkozásokat érintő területeken még fennálló szabályozási és adminisztratív jellegű akadályok felszámolására, a potenciális együttműködő partnerek megtalálásának elősegítésére és a finanszírozási eszközökhöz való hozzáférés javítására irányultak.²²

Az SBA-ban lefektetett elvek gyakorlatba ültetése és a csomagot követően kidolgozott dokumentumokban körvonalazott intézkedések megvalósítása érdemi változásokat indított el a tagállamokban. Többek között jelentősen csökkent a vállalkozások létrehozásához szükséges idő és költség, az adminisztratív eljárásokat egyszerűsítették: megvalósult az „egyablakos ügyintézés” kialakítása. Javultak a hitelgaranciákhoz és a kockázatitőke-piacokhoz való hozzáférési lehetőségek. Kedvezőbb szabályozási keretek jöttek létre az Európai Beruházási Bank hitelei és az uniós pénzügyi eszközök igénybevételéhez kapcsolódóan is.

Az európai ipar digitális átállásának előmozdítása

Az európai gazdaság sikeres fejlődése nagymértékben összefügg az ipari innováció alakulásával, amely pedig a digitalizáció folyamatával áll szoros kapcsolatban. Európai uniós keretek között ez egyértelműen a digitális egységes piac (*Digital Single Market – DSM*) kiteljesítését szolgáló kezdeményezések megvalósítását igényli. Napjainkra éppen ezért a DSM az EU iparpolitikájának egyik meghatározó, átfogó keretévé vált, hiszen az ipari átalakulást és a digitalizáció elterjedését előmozdító kezdeményezéseket a digitális egységes piac programja fogja össze.²³ Az Európa 2020 stratégiához kapcsolódóan az Európai Bizottság több, kimondottan az európai ipar versenyképesebbé tételéhez kapcsolódó kezdeményezést indított el, amelyek közül nagy jelentőséggel bírt

²² Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európa új éllovasai: Az induló és a növekvő innovatív vállalkozásokat érintő kezdeményezés {SWD(2016)373 végleges}*. COM(2016)733 végleges (2016. november 22.).

²³ José Manuel Leceta et al.: *Unleashing Innovation and Entrepreneurship in Europe. People, Places and Policies*. Brussels, CEPS, 2017.

a digitális egységes piaci stratégia és az azt kísérő, az európai ipar digitalizálására vonatkozó stratégia elindítása.

A 2010-ben meghirdetett európai digitális menetrendet azért fogadták el, mert – ahogy az már a korábbi kezdeményezésekben is megfogalmazódott – az információs és kommunikációs technológiák (ikt-k) alkalmazása egyre inkább kulcsfontosságú szerepet tölt be az európai gazdaság versenyképességének megerősítésében.²⁴ A digitális menetrendben kitüntetett figyelmet kap a nagy sebességű, vezetékes és vezetékek nélküli technológiájú, mindenki számára elérhető széles sávú rendszerek elterjesztésének előmozdítása, az új szupergyors internetes hálózatokba való beruházások ösztönzése.

A digitális menetrend fő céljai:

- a digitális készségek fejlesztése és a magas teljesítményű számítástechnika elterjedésének előmozdítása;
- az ipar és a szolgáltatások digitalizálása, a mesterséges intelligencia fejlesztése;
- a közszolgáltatások korszerűsítése révén a digitális gazdaság növekedési potenciáljának maximalizálása.

A menetrendben felvázolt célkitűzések megvalósításához kapcsolódóan a Bizottság 2015-ben jelentette meg a digitális egységes piac²⁵ kialakításáról szóló stratégiai jelentőségű közleményét, amelyben a prioritásként megjelölt területekre – azaz az e-kereskedelem fellendítésére, a szerzői jogokra, az audiovizuális ágazatra, a telekommunikációra, az elektronikus hírközlési adatvédelemre, a digitális jogok harmonizálására, a megfizethető csomagkézbesítésre, a harmonizált héaszabályokra és a kiberbiztonságra – vonatkozó fő jogalkotási javaslatokat foglalta össze. A digitális egységes piaci stratégia megfelelő körülményeket kíván teremteni a digitális hálózatok és szolgáltatások működéséhez, és biztosítani kívánja a fogyasztók és vállalatok könnyebb hozzáférését a digitális termékekhez és szolgáltatásokhoz.²⁶

A digitális egységes piac megvalósítása szempontjából nagy jelentőségű a 2016-ban megjelent *Az európai ipar digitalizálása, a digitális egységes piac előnyeinek teljes körű kiaknázása* című közlemény, amely a digitális átállást helyezi középpontba, és az ehhez kapcsolódó olyan kihívásokkal foglalkozik, mint az információs és kommunikációs technológia területén szükséges szabványosítás, a nagy adathalmazok kérdésköre vagy a szükséges készségek fejlesztése.²⁷

²⁴ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai digitális menetrend.* COM(2010)245 végleges (2010. május 19.).

²⁵ Európai Bizottság: *Európai digitális egységes piaci stratégia {SWD(2015)100 végleges}*. COM(2015)192 végleges (2015. május 6.).

²⁶ A digitális egységes piac megteremtésének egyik látványos eredménye a digitális szolgáltatások átvihetőségére vonatkozóan elfogadott szabályozás, amelynek értelmében 2018. április 1-jétől a saját országukban online tartalomszolgáltatásért fizető fogyasztók az EU-n belül más országba utazva ugyanúgy elérhetik ezeket a szolgáltatásokat. Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a területi alapú tartalomkorlátozás, illetve a vevő állampolgársága, a belső piacon belüli lakóhelye vagy székhelye alapján történő egyéb megkülönböztetés elleni fellépésről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról.* COM(2016)289 végleges (2016. május 25.).

²⁷ A közlemény leszögezi, hogy a digitalizálás által jelentett kihívással szemben az ipar valamennyi ágazatban tud építeni a szakmai piacok digitális ágazatainak – például a gépjármű-, villamosenergia-piaci, valamint egészségügyi célú elektronika, távközlési berendezések, üzleti szoftverek és korszerű gyártás – erősségeire. Ugyanakkor egyes területeken – többek között a kisvállalkozások ikt-be való beruházása,

A közlemény megállapítja, hogy az európai csúcstechnológiai iparágak viszonylag előrehaladott szakaszban járnak a digitális innovációk kihasználásában, míg a kis- és középvállalkozások, közepes piaci tőkeértékű vállalatok és a technológiával nem foglalkozó iparágak még mindig le vannak maradva.²⁸ A Bizottság digitális ipari platformok kiépítését is kezdeményezte. Platformok alatt a gazdasági szereplők több csoportja közötti interakció keretében értéket teremtő többoldalú piaci együttműködést értenek.²⁹ A platformépítő kezdeményezések fő célja a digitális technológiák ágazatokon átívelő összekapcsolása, illetve a digitális innovációk ágazati platformokba való integrálása. A nagy teljesítményű számítástechnika, a nagy adathalmazok, a robotika, a tárgyak internete és a felhőtechnológia közeledése lehetőséget teremt „összekapcsolt intelligens gyárak” kiépítésére.

Az újabb átfogó iparpolitikai stratégiák fő irányai

A digitális átállást támogató kezdeményezések mellett a 2010-es években számos, az európai ipar versenyképességét szélesebb értelemben befolyásolni kívánó iparpolitikai stratégiai dokumentum jelent meg. Ezek közül elsőként az innovatív unió megvalósulásával foglalkozó bizottsági közlemény hangsúlyozta az oktatás, a kutatás-fejlesztés, az innováció, valamint az információs és kommunikációs technológiák területére irányuló politikák összehangolt megközelítésének jelentőségét.³⁰ Az *Integrált iparpolitika a globalizáció korában* címet viselő közleményben megfogalmazódott, hogy az iparpolitikai keretek fő feladata annak biztosítása, hogy a horizontális és ágazati politikák minden szinten támogassák a fenntartható, alacsony szén-dioxid-kibocsátású, inkluzív és erőforrás-hatékony gazdaságra való átállást.³¹ Ennek megfelelően a dokumentum az iparpolitikát tágabb értelemben vizsgálja: figyelembe veszi minden más – többek között például

a digitális fogyasztási cikkek és webszolgáltatások kínálata terén – további előrelépésre van szükség. Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai ipar digitalizálása, a digitális egységes piac előnyeinek teljes körű kiaknázása*. COM(2016)180 végleges (2016. április 19.).

²⁸ Meg kell jegyezni, hogy a tagországok és régiók között is nagy különbségek vannak a digitális átállás tekintetében. A feldolgozóipari digitális érettségével foglalkozó vizsgálatok többek között a termelési folyamat összetettsége, az automatizáció foka, a munkaerő készsége, az innovációs intenzitás és a magas hozzáadott érték alapján a legelőrehaladottabbnak Németországot, Belgiumot, a skandináv országokat és Írországot tartják, miközben Bulgária, Horvátország és Lengyelország helyzete a legkevésbé kedvező. Losonci Dávid – Takács Olga – Demeter Krisztina: *Az ipar 4.0 hatásainak nyomában – a magyarországi járműipar elemzése. Közgazdasági Szemle*, 66. (2019), 2. 185–218. Az Európai Bizottság által készített, több mutató kombinációjaként kiszámított digitális gazdaság és társadalom indexe (*Digital Economy and Society Index – DESI*) alapján a digitális érettségben 2019-ben Finnország, Svédország, Hollandia és Dánia vezették a sort, a legalacsonyabb mutatóval pedig Bulgária, Románia és Görögország rendelkezett. Lásd a Bizottság digitális belső piaci honlapján: <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/visualizations>.

²⁹ Ilyen ipari platformokra példa többek között a gépjárműipari ágazatban az AUTOSAR (www.autosar.org), a mezőgazdasági gépek ágazatában az ISOBUS (www.aef-online.org), az ipari platformkezdeményezések közé tartozik a RAMI (www.plattform-i40.de) és az Industrial Data Space (www.fraunhofer.de) is.

³⁰ Európai Bizottság: COM(2010)546 végleges.

³¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Integrált iparpolitika a globalizáció korában. A versenyképesség és fenntarthatóság középpontba állítása*. COM(2010)614 végleges (2010. október 28.).

dál a közlekedéspolitikai, az energiapolitika, a környezetvédelmi politika, a szociálpolitika, a fogyasztóvédelmi politika, az egységes piacra irányuló politika vagy a kereskedelempolitika keretében született – szakpolitikai kezdeményezés versenyképességre gyakorolt hatását is.

A 2011-ben elfogadott *Iparpolitika: A versenyképesség erősítése* című dokumentumban a Bizottság az EU gazdasági és ipari versenyképességének növelése és a hosszú távú, fenntartható növekedés előmozdítása érdekében ismételten a koherens és összehangolt szakpolitikák kialakítására és mélyreható szerkezeti reformokra szólított fel. A közlemény számos kulcsfontosságú területet nevezett meg, ahol megfelelő intézkedések megtételére van szükség (például a gazdasági szerkezetátalakítás, az ipari innovációs képesség, a fenntarthatóság és erőforrás-hatékonyság, az üzleti környezet javítása vagy az egységes piac kiteljesítése).³² 2012-ben újabb közlemény jelent meg *Erősebb európai ipart a növekedés és a gazdasági fellendülés érdekében* címmel, amelynek célja az innovációba való befektetés támogatása. Ez a közlemény a jobb piaci feltételek, a finanszírozáshoz és a tőkéhez való hozzáférés, a humán tőke és a képességek fejlesztésének szükségességét hangsúlyozta.³³

2014-ben a Bizottság közzétette *Az európai ipar reneszánszáért* című közleményt, amelyben az ipar GDP-n belüli csökkenő részesedésének visszafordítását állítja középpontba, ismételten hangsúlyozva a koherensebb szakpolitikák kialakításának szükségességét. A dokumentum felhívja a figyelmet arra, hogy az Európai Uniónak az új beruházások vonzásához jobb üzleti környezetre van szüksége, beleértve az energia-, a közlekedési és az információs hálózatokat, valamint az árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos infrastruktúrákat is.³⁴ Meg kell jegyezni, hogy az újraiparosodás kérdése a 2008-as válságot követően számos országban a gazdaságpolitika homlokterébe került, a feldolgozóipar szerepének újraértelmezése kezdődött el. A fő cél a feldolgozóipari értéklánc magas hozzáadott értékű, tudásintenzív, csúcstechnológiát alkalmazó tevékenységeinek ösztönzése lett.³⁵

Az Európai Bizottság 2017-ben jelentette meg újabb, átfogó iparpolitikai stratégiáját, *Iparpolitikai stratégia: Beruházás az intelligens, innovatív és fenntartható iparba* címmel. A stratégia hozzá kíván járulni ahhoz, hogy az európai iparágak az innováció, a digitalizáció és a dekarbonizáció terén a világ élvonalában maradjanak vagy oda kerülhessenek. A stratégia célja

³² Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Iparpolitika: A versenyképesség erősítése.* COM(2011)642 végleges (2011. október 14.).

³³ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Erősebb európai ipart a növekedés és a gazdasági fellendülés érdekében. Az iparpolitikáról szóló közlemény frissítése.* COM(2012)582 végleges (2012. október 10.).

³⁴ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai ipar „reneszánszáért”.* COM(2014)14 végleges (2014. január 22.).

³⁵ Mindeközben az EU-n belül érzékelhetően kezd kialakulni egy újfajta munkamegosztás: a fejlett tagállamokban dezindusztrializációs folyamat végbe, a közép- és kelet-európai országokban pedig újraiparosodás alakult ki. Ez a folyamat azt eredményezi, hogy a térség egyre inkább Nyugat-Európa feldolgozóipari hátterévé válik. A folyamatok azzal a veszéllyel fenyegetnek, hogy a magasabb hozzáadott értékű tevékenységek az Unió nyugati felében, míg az alacsonyabb termelékenységű, munkaintenzív tevékenységek a keleti felében koncentrálódhatnak – így megerősítve a centrum-periféria típusú munkamegosztást. Nagy Benedek – Udvari Beáta – Lengyel Imre: *Újraiparosodás Kelet-Közép-Európában – újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? Közgazdasági Szemle*, 66. (2019), 2. 163–184.

a technológiai változások és az innovatív üzleti ötletek ösztönzésén keresztül egy intelligens, innovatív és fenntartható európai ipar megteremtésének előmozdítása. Kiemelt figyelmet kap a kis szén-dioxid-kibocsátású körforgásos gazdasággal kapcsolatos erőfeszítések elősegítése.³⁶

Az ipar- és vállalkozáspolitikai jövője

A tagállami illetékes miniszterek az Európai Unió Tanácsának versenyképességi tanácsi formációja keretében tartott 2019 márciusi ülésükön egy átfogó és hosszú távú uniós iparpolitikai stratégia kialakításakor leginkább figyelembe veendő tényezőkről folytattak tárgyalásokat.³⁷ A tagállamok egyetértettek abban, hogy olyan erős uniós iparra van szükség, amelynek köszönhetően az EU szembe tud nézni a globális versenytársakkal, továbbá élni tud azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a digitális átalakulás, valamint a klímasemleges és körforgásos gazdaságra való átállás kínál, és kezelni tudja az ezekhez kapcsolódó kihívásokat is. Az ülés felkérte a Bizottságot arra, hogy a tagállamokkal és az érdekelt felekkel folytatott konzultáció alapján terjesszen elő egy átfogó, hosszú távú uniós iparpolitikai stratégiát.

A tagállamok felkérése alapján végül 2020 márciusára készült el az új iparpolitikai csomag, amelynek keretében három közleményben fogalmazta meg a Bizottság az elkövetkezendő időszakban szükséges intézkedések fő irányait. Az egyik dokumentum az új ipari stratégia prioritásairól, a másik a kkv-kal foglalkozó intézkedésekről, a harmadik pedig az egységes piac további mélyítéséről szól. Az új iparpolitikai csomag fő célja az EU előtt álló hosszú távú célok – vagyis a klímasemleges, erőforrás-hatékony és digitális gazdaság megteremtésének – elősegítése.

Az európai ipar jövőjét körvonalázó új ipari stratégia az alábbi 3 fő célkitűzés elérését szolgáló intézkedések meghozatalát irányozza elő:³⁸

- Globálisan versenyképes és a világban vezető szerepet betöltő európai ipar létrehozásának előmozdítása. A Bizottság hangsúlyozza, hogy Európa továbbra is a szabad és tisztességes, egyenlő versenyfeltételeket biztosító világkereskedelem híve.
- A klímasemlegességet elősegítő ipar támogatása. Európa új növekedési stratégiáját az európai zöld megállapodás határozza meg, amelynek központi eleme az a célkitűzés, hogy Európa 2050-re a világ első klímasemleges kontinensévé váljon. A versenyképes, környezetbarát és körforgásos ipar működéséhez kapcsolódóan a biztonságos, tiszta és megfizethető energia- és nyersanyagellátásról is gondoskodni kell.
- Az Európa digitális jövőjét alakító ipar megerősítése. A digitális technológiáknak a gazdaság működésére gyakorolt következményeit figyelembe véve fel kell gyorsítani a kutatásra és a technológia kiépítésére irányuló beruházásokat az olyan területeken, mint a mesterséges intelligencia, az 5G hálózatok és az adatelemzés.

Az új ipari stratégiában a Bizottság arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai iparnak ki kell aknáznia erősségeit: mindenekelőtt az értékláncokon, a határokon átvelő integráltságon és a jól képzett munkaerőn alapuló előnyeit. Emellett megfogalmazódik az a cél, hogy az egyes ipari

³⁶ Európai Bizottság: *Az Unió helyzete 2017-ben – Iparpolitikai stratégia: Beruházás az intelligens, innovatív és fenntartható iparba*. IP/17/3185. Brüsszel, 2017. szeptember 18.

³⁷ Az Európai Unió Tanácsa: *Egységes piac és ipar*. Versenyképességi Tanács, Brüsszel, 2019. május 27–28.

³⁸ Európai Bizottság: COM(2020)102 végleges.

ökoszisztémák³⁹ előtt álló lehetőségekről és kockázatokról átfogó elemzés készüljön. Az elemzés elkészítése során a Bizottság szorosan együtt kíván működni az egyes ágazatok, a kkv-k, a nagyvállalatok, a szociális partnerek, a kutatóhelyek, valamint a tagállamok és az uniós intézmények érintett képviselőivel. Az Ipar 2030 magas szintű ipari kerekasztal, a közös európai érdeket szolgáló fontos projektek stratégiai fóruma és más testületek munkájára építve a Bizottság többek között meg kívánja vizsgálni a kutatási és innovációs készségeket, a kkv-k és a nagyvállalatok szerepét, valamint a lehetséges külső kényszerek és függőség hatásait.

A megfogalmazott iparpolitikai stratégiai célokat szolgálja a csomag második elemeként ugyancsak 2020 márciusában megjelent, *Kkv-stratégia a fenntartható és digitális Európáért* című bizottsági közlemény.⁴⁰ A stratégia a kkv-k minden típusát segítő horizontális intézkedések megvalósításának szükségességére helyezi a hangsúlyt. Az új kkv-stratégiában meghatározott célok a kialakult kkv-szakpolitikai keretekre – mindenekelőtt a 2008-ban elfogadott kisvállalkozói intézkedéscsomagra, és az induló és a növekvő innovatív vállalkozásokkal foglalkozó 2016-os kezdeményezésre –, valamint a kkv-k versenyképességének támogatására irányuló programok eddigi tapasztalataira építenek.

Az új kkv-stratégia a következő három pillér alapján javasol intézkedéseket:

- A fenntarthatóságra és digitalizációra való átálláshoz szükséges kapacitásépítés támogatása.
- A szabályozási terhek csökkentése és a piacra jutás javítása.
- A finanszírozási eszközökhöz való hozzáférés javítása.

Az intézkedéscsomag harmadik elemeként megjelent, az egységes piac zökkenőmentes működését még mindig nehezítő akadályok felszámolásával foglalkozó közleményben a Bizottság arra helyezi a hangsúlyt, hogy az egységes piac minél jobban tudja elősegíteni az európai vállalkozások növekedését és versenyképességének javulását.⁴¹ Az egységes piaci akadályokról szóló jelentés az európai vállalkozások és fogyasztók szempontjából az egységes piacon fennálló akadályok széles körét azonosítja. A Bizottság véleménye szerint az akadályok hátterében a korlátozó jellegű és bonyolult nemzeti szabályok, korlátozott adminisztratív kapacitások, valamint az uniós szabályok hibás átültetése és nem megfelelő végrehajtása áll. Ezért a Bizottság elkészítette az egységes piaci szabályok végrehajtásának és érvényesítésének javítására vonatkozó cselekvési tervet. A Bizottság számításai szerint a még fennálló akadályok felszámolásából származó nyereség az évtized végére elérheti a 713 milliárd eurót.

A kitűzött célokat szolgáló finanszírozási források

Az ipar- és vállalkozáspolitikai célok megvalósítását számos uniós költségvetési eszköz támogatja. Kimondottan a kis- és középvállalkozások versenyképességének javítását célzó, néhány

³⁹ Ezek az ökoszisztémák magukban foglalják az értékláncok valamennyi szereplőjét a legkisebb induló innovatív vállalkozásoktól a legnagyobb vállalatokig, a tudományos élettől a kutatásig, a szolgáltatóktól a beszállítóig.

⁴⁰ Európai Bizottság : COM(2020)103 végleges.

⁴¹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A belső piaci akadályok azonosítása és kiküszöbölése {SWD(2020)54 végleges}*. COM(2020)93 végleges (2020. március 10.).

milliárd eurós költségvetésű többéves programok már az 1990-es évektől léteztek. A 2007–2013 közötti költségvetési időszakban a vállalkozások versenyképességének javítására és az innováció összekapcsolásának támogatására új, önálló eszközként jött létre a Versenyképességi és Innovációs Program (CIP).⁴²

A 2014–2020 közötti időszakban a vállalkozások versenyképességét és a kis- és középvállalkozásokat a COSME- (*Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises*) program támogatta. A program 2,3 milliárd eurós költségvetése az európai kisvállalkozói intézkedéscsomagban kitűzött célok gyakorlatban történő megvalósulásához kívánt hozzájárulni a következő területeken:⁴³

- A finanszírozáshoz jutás megkönnyítése tőke- és hitelfinanszírozás formájában: a hitelgarancia-eszközzel a program garanciákat és viszontgaranciákat biztosított a pénzügyi intézményeknek, a növekedést szolgáló tőkefinanszírozási eszköz pedig elsősorban terjeszkedő és növekedő életszakaszban járó kkv-kba befektető tőkealapoknak biztosított kockázati tőkét.
- A nemzetköziesedés és a piacra jutás támogatása: az Európai Vállalkozási Hálózat (*Enterprise Europe Network*) finanszírozásán keresztül több mint 50 országban segítség nyújtása a kkv-k számára az üzleti és technológiai partnerek megtalálásában.
- A versenyképesség számára kedvező környezet létrehozása: a vállalkozások működési környezetének keretfeltételeit javító intézkedések, valamint világszínvonalú klaszterek kiépülésének támogatása.
- A vállalkozói készség előmozdítása, a vállalkozói kultúra támogatása: vállalkozói készségek oktatása, mentorálás, fiatal vállalkozóknak szóló csereprogram, bevált gyakorlatok terjesztésének támogatása.

A COSME a 2021–2027 közötti költségvetési ciklusban már nem működik tovább önálló programként. A versenyképesség erősítését szolgáló más korábbi eszközökkel együtt beolvaszt két új támogatási programba: az InvestEU (közel 40 milliárd eurós kerettel) és az Egységes Piac (*Single Market*) programba (mintegy 4 milliárd eurós kerettel). Az Egységes Piac programon belül nevesítve a kis- és középvállalkozások piacra jutásának és nemzetköziesedésének támogatására, üzleti környezetük javítására és vállalkozásfejlesztésre 1 milliárd euró áll majd rendelkezésre. Az InvestEU programon belül 11 milliárd eurós keret áll rendelkezésre a kkv-k számára. Az InvestEU az induló vállalkozásoktól a növekvő vállalkozásokig terjedő minden fejlődési szakasz finanszírozásában szerepet kíván játszani.⁴⁴ A program épít a korábbi időszakban bevezetett pénzügyi eszközök tapasztalataira (mindenekelőtt az Európai Stratégiai Beruházási Alapra – ESBA), fő célja a köz- és magánforrások mobilizálása és az Európai Beruházási Bank

⁴² Opinion of the European Economic and Social Committee on the ‘Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council Establishing a Competitiveness and Innovation Framework Programme (2007–2013)’. COM(2005)121 végleges (2006. március 17.).

⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 1287/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a vállalkozások és a kis- és középvállalkozások versenyképességét segítő program (COSME) (2014–2020) létrehozásáról és az 1639/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről. HL L 347, 2013. december 20. 33–49.

⁴⁴ A magas kockázatú vagy elégtelen biztosítékkal rendelkező kkv-k (köztük az innovatív, a kulturális és kreatív ágazatokból származó vállalkozások, az erőforrás- és energiaigényes modellekről a fenntarthatóbb modellekre áttérő kkv-k és a digitális üzleti gyakorlatokat bevezető kkv-k) támogatására egységes integrált garanciaeszközt hoztak létre.

által kezelt más pénzügyi eszközökkel való együttműködés biztosítása. A várakozások szerint a program a költségvetésén felül további 650 milliárd eurót tud majd mobilizálni.⁴⁵

Hangsúlyozni kell, hogy a versenyképesség erősítését támogató programok (mint például a korábbi COSME) mellett minden költségvetési időszakban rendelkezésre álltak olyan, más szakpolitikát támogató költségvetési források, amelyek szoros kapcsolatban állnak az ipari stratégiákban lefektetett célokkal vagy a kkv-k támogatásával. Így például a kutatás-fejlesztési keretprogramok (2014–2020 között a Horizont 2020 program), az Európai Hálózatfinanszírozási Eszköz (CEF) és a regionális fejlesztést szolgáló európai strukturális és beruházási alapok – ez utóbbiak közül kimondottan az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) és az Európai Szociális Alap (ESZA) – keretében számos lehetőség nyílt mindig is a versenyképesség javulását elősegítő támogatások igénybevétele. A digitális átállás előmozdítására, az információs és kommunikációs technológiák szélesebb körű alkalmazásának és elterjedésének támogatására, vagy éppen a vállalkozói készségek fejlesztésére mindig is nagy hangsúly helyeződött az ERFA és az ESZA által biztosított források felhasználási területein.

A már említett InvestEU és az Egységes Piac program mellett a 2021–2027 közötti időszakban továbbra is számos, más szakpolitikához kapcsolódó uniós program támogatja az uniós ipar versenyképességének előmozdítását.⁴⁶ Ilyenek többek között az új K+F-keretprogram (a Horizont Európa), a Digitális Európa program, az európai strukturális és beruházási alapok, de még az Európai Védelmi Alap és az EU úrprogramja keretében megnyíló források is segíthetik az iparpolitikai célok elérését. E programokban visszatérő prioritást képvisel a digitalizáció és a klímasemleges fejlődés támogatása, a kkv-k versenyképességének és az innovációnak az erősítése.

Az ipar- és vállalkozáspolitikai kezdeményezésekhez kapcsolódó tagállami érdekek

Az iparpolitikai stratégiákban felvázolt intézkedésekkel kapcsolatban általános problémaként megállapítható, hogy az európai uniós dokumentumok gyakorlatilag teljes mértékben figyelmen kívül hagyják a régi és az új tagállamok közötti különbségeket. Az irányok kijelölése hasznos és lényeges elemeket mutat fel, de az egyes tagországok és régiók vállalkozásai az eltérő gazdasági szerkezet, a kkv-szektor szereplőinek felkészültsége, a munkaerő tudása és felhalmozott ismeretei alapján nagyon eltérő eséllyel tudnak bekapcsolódni a technológiai haladás által kínált előnyök kiaknázásába. A globalizációból és a belső piacból származó versenykihívás súlyosabban érintheti a kevésbé versenyképes vállalkozásokat. A nyertesek köre az eleve tőkeerősebb, fejlettebb technológiai háttérrel rendelkező, innovatív kis- és középvállalkozások körére szűkülhet – amelyek jellemzően az Unió régi, fejlettebb tagországaiban működnek. A gyors reagálásra képes vállalkozók különösen jó pozícióban vannak ahhoz, hogy részesülhessenek a globalizáció és a felgyorsult technológiai haladás előnyeiből.

Az EU keleti és déli tagállamaiban működő vállalkozások esetében sokszor hiányzik a felhalmozott tudás, technológia, ipari hagyomány és K+F-háttér, amire építve sikeresen lehetne részt venni az új ipari forradalom kínálta lehetőségek kiaknázásában. Ebből a szempontból különösen lényeges, hogy az EU kevésbé fejlett tagállamainak felzárkóztatását elősegítő források

⁴⁵ European Commission (2020): i. m.

⁴⁶ Európai Tanács: *Az Európai Tanács rendkívüli ülése (2020. július 17., 18., 19., 20. és 21.) – Következtetések*. Brüsszel, 2020. július 21.

keretében a versenyképesség javítását célzó támogatásokat sikerüljön a kívánatos szerkezetváltás és modernizáció előmozdítására felhasználni. Ezek a források azért is érdemelnek kitüntetett figyelmet, mert a tapasztalatok azt mutatják, hogy a versenyképesség erősítését és az innovációt közvetlenül támogató uniós programok keretében rendelkezésre álló forrásokért folyó versenyben az „új” tagországok vállalkozásai sokkal kisebb eséllyel tudnak sikereket elérni.⁴⁷ Az uniós pénzügyi eszközöknek köszönhetően ugyanakkor rendelkezésre álló hitelgarancia- és kockázati-tőke-alapokhoz való hozzáférés érdemi segítséget jelenthet a kevésbé fejlett tagállamokban működő vállalkozások számára is.

Az SBA keretében megfogalmazott prioritásokat figyelembe véve is megállapítható, hogy azok nagyrészt a fejlett országok egyébként is erős, főleg középvállalkozásai számára kínálnak további kiterjesztési lehetőségeket. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az üzleti környezet javítása nélkül a vállalkozások hosszú távú életben maradási esélyei az Unió egész területén mindenhol romlónak, és a vállalkozásra való hajlandóság is gyengülne. A vállalkozások működését befolyásoló környezetet érintő változások – mint amilyen például a gyors cégbejegyzés, az elektronikus számlázás rendszerének elterjesztése, a tanácsadói hálózatok és a képzés támogatása – valóban javítják a keretfeltételeket, de önmagukban nem oldják meg a versenyképességi problémákkal küzdő és kevésbé tőkeerős vállalkozások piaci problémáit.

Következtetések

Az európai uniós szintű struktúrapolitikai szerepvállalás hosszú fejlődési utat járt be: a kezdeti időszak passzív struktúrapolitikai hozzáállását az 1970-es évek protekcionista, úgynevezett negatív struktúrapolitikája követte, majd egy évtized kudarcai után a pozitív struktúrapolitikai megközelítés vette át a főszerepet. A beavatkozó jellegű és ágazati szempontokat szem előtt tartó iparpolitikai kezdeményezéseket a proaktív, a versenyképesség javulásának átfogó feltételeit befolyásoló stratégiai keretek váltották fel. Ugyanakkor meg lehet állapítani, hogy az egyes időszakokban megfogalmazott stratégiai keretek számos esetben korábban már lefektetett célkitűzések fontosságát hangsúlyozzák újra, ami jól jelzi, hogy az iparpolitika területén az Unió nem hozhat kötelező érvényű rendeleteket, csak támogató jogszabályokkal rendelkezik. A kívánatos célok gyakorlatban történő elérése már alapvetően a tagállamok megfelelő szakpolitikai kereteinek alakulásán múlik.

Már az 1990-es évektől nagy figyelem irányult az információs és kommunikációs technológiai fejlődés következtében elindult átalakulás előmozdítására, napjainkra pedig már a gazdaság egész működését meghatározó digitális átállás elősegítése vált az uniós iparpolitika alapvető feladatává. A digitális technológiák ugyanis átalakítják az egész gazdaság és társadalom működését: az iparágak és az üzleti szokások is megváltoznak, új üzleti modellek alakulnak ki, az ipar termelékenysége javul, a munkavállalók új készségeket sajátítanak el. Éppen ezért napjaink átfogó iparpolitikai kezdeményezéseinek fő irányát a digitális menetrend és a digitális egységes piac keretében kitűzött célok határozzák meg.

A fenntartható fejlődés követelményének előtérbe kerülésével ugyanakkor egy másik átállás elősegítése is kulcskérdéssé vált: ez a „zöld”, vagyis klímasemleges és energiahatékony gazdasági

⁴⁷ Itt elég példaként arra utalni, hogy miközben Lengyelország a kohéziós politikai támogatások legnagyobb haszonélvezője, a kutatás-fejlesztési politika keretében elnyerhető forrásokért folyó versenyben viszont meglehetősen szerény sikereket tud felmutatni.

fejlődés előmozdítása. Az uniós szintű ipar- és vállalkozáspolitikai kezdeményezéseknek meghatározó szerepet kell játszaniuk a digitális egységes piac, az európai adatstratégia, az európai zöld megállapodás és a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési terv céljainak elérésében. A kettős átállás sebességének növekedésével és a globális verseny éleződésével Európa ipara is átalakul. Az ipar- és vállalkozáspolitikai kezdeményezéseknek ezt az átalakulási folyamatot kell támogatniuk. A kedvező feltételek megteremtése alapvetően a tagországok nemzeti gazdaságpolitikájától, jogszabályalkotó tevékenységétől függ, azonban az uniós szintű kezdeményezésekben kijelölt irányok megvalósítása jelentős szerepet tölthet be a kedvezőbb körülmények kialakításában.

A célok eredményes megvalósítása elkötelezettséget követel meg mind az EU, mind a tagállamok részéről, de a stratégiai célok elérése nem vihető sikerre a többi érdekelt – mindenekelőtt a gazdasági szereplők – hozzájárulása nélkül. Természetesen végső soron a vállalatoktól függ, hogy képesek-e megfelelni az új kihívásoknak, és eredményesen tudnak-e helytállni a világgazdasági versenyben. Erre sokkal nagyobb esélyük van akkor, ha üzleti környezetük megfelelő körülményeket biztosít, ezért nem véletlen, hogy az iparpolitika részeként egyre jobban előtérbe kerültek a vállalkozások környezetének javítását célzó, uniós szinten megfogalmazott vállalkozáspolitikai intézkedések. Az is egyértelmű, hogy a szükséges forrásokhoz való hozzáférés biztosítása elengedhetetlen az Unió gazdasága előtt álló kettős átálláshoz kapcsolódó beruházási igények finanszírozásához, ezért olyan megközelítésre van szükség, amely kombinálja a kedvező szabályozási környezetet az elegendő és összehangolt uniós és nemzeti finanszírozás biztosításával.

Felhasznált irodalom

- Az Európai Parlament és a Tanács 1287/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a vállalkozások és a kis- és középvállalkozások versenyképességét segítő program (COSME) (2014–2020) létrehozásáról és az 1639/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről. HL L 347, 2013. december 20. 33–49.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1999/93/EK irányelve (1999. december 13.) az elektronikus aláírásra vonatkozó közösségi keretfeltételekről. OJ L 13, 2000. január 19.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”). OJ L 178, 2000. július 17.
- Az Európai Unió Tanácsa: *Brüsszeli Európai Tanács 2005. március 22–23. Elnökségi következtetések*. DOC/05/1, Brüsszel, 2005.
- Az Európai Unió Tanácsa: *Egységes piac és ipar*. Versenyképességi Tanács, Brüsszel, 2019. május 27–28. Online: www.consilium.europa.eu/hu/meetings/compet/2019/05/27-28/
- Borbás László: A hazai kvv politika az európai célok tükrében. In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*. V. Budapest, Óbudai Egyetem, 2015. 305–328. Online: http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/19_BorbosLaszlo.pdf
- Council of the European Communities: *Council Resolution of 3 December 1992 on Administrative Simplification for Enterprises, Especially Small and Medium-sized Enterprises*. OJ C331, 1992. december 16.
- Council of the European Communities: *Council Resolution of 17 June 1992 on Industrial Cooperation with Third Countries*. OJ C178, 1992. július 15.

- European Commission: *EUROPE 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. COM(2010)2020 végleges (2010. március 3.). Online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
- European Commission: *EU's Next Long-term Budget & Next Generation EU: Key Facts and Figures* (2020. november 11.). Brussels. Online: <https://bit.ly/3PaVpsM>
- European Commission: *Growth, Competitiveness, Employment – the Challenges and the Ways Forward into the 21st Century*. COM(93)700 végleges (1993. december 5.).
- European Council: *Presidency Conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000*. Online: http://consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – A belső piaci akadályok azonosítása és kiküszöbölése {SWD(2020)54 végleges}*. COM(2020)93 végleges (2020. március 10.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése: Innovatív Unió*. COM(2010)546 végleges (2010. október 6.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az európai digitális menetrend*. COM(2010)245 végleges (2010. május 19.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az európai ipar digitalizálása, a digitális egyseges piac előnyeinek teljes körű kiaknázása*. COM(2016)180 végleges (2016. április 19.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az európai ipar „reneszánszáért”*. COM(2014)14 végleges (2014. január 22.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Erősebb európai ipart a növekedés és a gazdasági fellendülés érdekében. Az iparpolitikáról szóló közlemény frissítése*. COM(2012)582 végleges (2012. október 10.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Európa új éllovasai: Az induló és a növekvő innovatív vállalkozásokat érintő kezdeményezés {SWD(2016)373 végleges}*. COM(2016)733 végleges (2016. november 22.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag: „Small Business Act” {SEC(2008) 2101}, {SEC(2008) 2102}*. COM(2008)394 végleges (2008. június 25.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – i2010: európai információs társadalom a növekedésért és a foglalkoztatásért*. SEC(2005)717. COM(2005)0229 végleges (2005. június 1.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Integrált iparpolitika a globalizáció korában. A versenyképesség és fenntarthatóság középpontba állítása*. COM(2010)614 végleges (2010. október 28.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Iparpolitika: A versenyképesség erősítése*. COM(2011)642 végleges (2011. október 14.).

- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Kkv-stratégia a digitális és fenntartható Európáért*. COM(2020)103 végleges (2020. március 10.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Új európai iparstratégia*. COM(2020)102 végleges (2020. március 10.).
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – „Vállalkozás 2020” cselekvési terv. A vállalkozói szellem felélénkítése Európában*. COM(2012)795 végleges (2013. január 9.).
- Európai Bizottság: *Az Unió helyzete 2017-ben – Iparpolitikai stratégia: Beruházás az intelligens, innovatív és fenntartható iparba*. IP/17/3185. Brüsszel, 2017. szeptember 18. Online: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3185_hu.htm
- Európai Bizottság: *Európai digitális egységes piaci stratégia {SWD(2015)100 végleges}*. COM(2015)192 végleges (2015. május 6.).
- Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a területi alapú tartalomkorlátozás, illetve a vevő állampolgársága, a belső piacon belüli lakóhelye vagy székhelye alapján történő egyéb megkülönböztetés elleni fellépésről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról*. COM(2016)289 végleges (2016. május 25.).
- Európai Bizottság: *Új iparpolitika: feltételek megteremtése a feldolgozóipar fejlődése számára*. IP/05/1225 (2005. október 5.). Brüsszel. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_05_1225
- Európai Tanács: *Az Európai Tanács rendkívüli ülése (2020. július 17., 18., 19., 20. és 21.) – Következtetések*. Brüsszel, 2020. július 21. Online: www.consilium.europa.eu/media/45139/210720-euco-final-conclusions-hu.pdf
- Kengyel Ákos: Ipar- és kutatás-fejlesztési politika. In Kengyel Ákos (szerk.): *Európai uniós politikák*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020. 349–390. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634545422>
- Kisvállalkozások Európai Chartája. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:n26002&from=HU>
- Leceta, José Manuel – Andrea Renda – Totti Könnölä – Felice Simonelli: *Unleashing Innovation and Entrepreneurship in Europe. People, Places and Policies*. Brussels, CEPS, 2017.
- Losonci Dávid – Takács Olga – Demeter Krisztina: Az ipar 4.0 hatásainak nyomában – a magyarországi járműipar elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 66. (2019), 2. 185–218. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.185>
- Nagy Benedek – Udvari Beáta – Lengyel Imre: Újraiparosodás Kelet-Közép-Európában – újraéledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle*, 66. (2019), 2. 163–184. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.163>
- Némethné Gál Andrea: *Az Európai Unió kis- és középvállalati politikája*. Győr, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 2010. Online: https://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautz-kiadvany2010/nemethne_gal_andrea.pdf
- Opinion of the European Economic and Social Committee on the ‘Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council Establishing a Competitiveness and Innovation Framework Programme (2007–2013)’. COM(2005)121 final (2006. március 17.).
- Palánczai Tibor – Kengyel Ákos: Az EU strukturálispolitikái és fejlesztési irányai. *Fejlesztés és Finanszírozás*, 1. (2003), 1. 35–42.
- Rodriguez, Ricardo – John Warmerdam – Claude Emmanuel Triomphe: *The Lisbon Strategy 2000–2010. An Analysis and Evaluation of the Methods Used and Results Achieved*. European Parliament, Brussels, 2010. Online: <https://bit.ly/37zXM7q>
- Schwab, Klaus: *The Fourth Industrial Revolution*. New York, Penguin Random House, 2017.